

Sünneti Kur'ân'dan uzak tutan yeni bir İslâm anlayışı: Kur'ân Müslümanlığı

Ali Bakkal

Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi

Özet

Hz. Peygamber, Kur'ân'ın tebliğcisi, onun mübeyyini ve Cenâb-ı Allah'ın kendisine hüküm verme yetkisi vermesi sebebiyle Kur'ân'da olmayan konularda mecazen Şâri'idir. Onun gerek Kur'ân'ın beyanı kabilinden olan sözleri gerekse Kur'ân'da olmayan konulardaki hükümleri dindir. İslâm dininin temel kitabı Kur'ân-ı Kerim olmakla birlikte, bu kitabın beyanı olması açısından Sünnet de mutlaka dikkate alınması gereken bir kaynaktır. Sünnet'i Kur'ân'dan uzak tutmak, dinin bir kısmını İslâm'dan uzak tutmakla eşdeğerdir.

Anahtar Kelimeler

Kur'ân, Sünnet, nübüvvet, peygamber, hadis, mucizeler, mezhepler, itikad

Giriş

Günümüzde bazı kesimler, biraz müsteşriklerin etkisi, biraz sahih hadislerle zayıf hadislerin karışık olarak gelmiş olması, biraz hadislerde günümüze taşınması zor olan bazı meselelerin bulunması, biraz da hadislerin İslâm'ın genel ilkeleriyle birlikte günümüz şartlarına da uygunluğunu sağlayacak yorum yollarının bulunması konusunda sıkıntı

Cenâb-ı Allah,
Kur'ân'da Hz.
Peygamber'e
(asm) itaat etmeyi
müminlere farz
kılmış, ona
itaati kendisine
itaat saymış,
müminler
bir konuda
anlaşmazlığa
düşüklerinde,
çözüm için
Allah'a ve
Resûlüne
müracaat
edilmesini
emretmiştir.

çekilmesi sebebiyle Sünnet'i, Kur'ân'dan uzak tutmaya çalışılmaktadır. İslâm anlayışlarının merkezine Kur'ân'ı oturtan bu kesimler, haber-i vahid olarak bilinen hadislerin yanında geçmişte pek çok hadis alimi tarafından mütevatir kabul edilen hadisleri dahi rahatlıkla reddedebilmektedir. Aynı zamanda bu kesimlerin, Kur'ân'ın yanına Sünnet yerine "küresel ölçekte kabul gören değerler!"i koyduklarını söyleyebiliriz. Yeni bir İslâm anlayışı inşası çabasında olan bu kesimler kendilerine yeni bir isim vermemekle birlikte, muarızları onları "Kur'ân Müslümanlığı" adı altında yeni bir inşa peşinde olduklarını ifade etmektedirler.

Esasen "Kur'ân Müslümanlığı" inşası düşüncesinde olanlar homojen bir grup değildir. Ancak onların ortak özelliği, Kur'ân'ı merkeze alıp, geçmişte oluşturulan İslâmî ilimlerin kurallarına da pek aldırmayarak çok rahat bir şekilde Kur'ân adına birçok hadisi reddetmeleridir. Bu anlayışa göre, bir nevi "dinî olan"ı sadece Kur'ân belirler. Buna göre "Kur'ân'daki dinî olan"ı uygun hadisler kabul edilir, uygun olmayanlar reddedilir. Hadisin doğrudan Kur'ân'a aykırı olmasının ötesinde, hadisin getirdiği konunun Kur'ân'da bulunmaması dahi Kur'ân'a aykırılık sebebiyle reddedilmektedir.

Bu anlayış bazı Müslüman alimlerin geniş anlamlı bid'at telâkkisine benzemektedir. Onlara göre Kur'ân ve Sünnet'te bulunmayan ve sonradan meydana gelen her şey bid'attır. Ancak bu görüş dinle ilgili olsun veya olmasın hemen her şeyi bid'at saymayı gerektireceği için, sonradan bid'atı, bid'at-ı hasene (iyi bid'at) ve bid'at-ı seyyie (kötü bid'at) diye iki kısma ayırarak, bid'atı Hz. Peygamber'den (asm) sonra ortaya çıkan dinî nitelikli şeylere tahsis etmişlerdir. Kur'ân Müslümanlığı düşüncesinde olanlar da, önce hadisi Kur'ân'ın bir hayli uzağına koymakta, sonradan uygun gördüklerini alıp kabul etmektedirler. Hadisleri prensip olarak reddetmemekle birlikte, red zihniyeti ağır basmaktadır.

Yine bu kesimler "dini olan"ı belirleme yetkisini sadece Kur'ân'a verdiklerinden, hariçte kalan her şeyi mubah ve serbest saymaktadırlar. Eğer Kur'ân'ın dışındaki bir şey hadis yoluyla gelirse, bu şey bir nevi bid'at olarak kabul edilmektedir.

1. Hadislerin delil oluşu

Cenâb-ı Allah, Kur'ân'da Hz. Peygamber'e (asm) itaat etmeyi müminlere farz kılmış, ona itaati kendisine itaat saymış,¹ müminler bir konuda anlaşmazlığa düşüklerinde, çözüm için Allah'a ve Resûlüne müracaat edilmesini emretmiş;² Allah'ın ve Resûlünün verdiği bir hüküm karşısında herhangi bir müminin seçim hakkının olmadığını bildirmiş;³

1. en-Nisa, 4/80.
2. en-Nisa, 4/59.
3. el-Ahzâb, 33/36.

Hız. Peygamber'in verdiği hükmü kabul etmeyenim imansız olduğunu ifade etmiş;⁴ ona muhalefet edenleri şiddetle tehdit etmiştir.⁵ Bu ayetler, kesin bir şekilde Hz. Peygamber'in sahih sünnetine tabi olmanın gerekli ve vacib olduğuna delâlet etmektedir.

Geçmişte Hâriciliđin dışındaki İslâm mezhepleri Sünnet'in Kur'ân'dan sonra ikinci sıradaki kaynak olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Bununla birlikte hiçbir âlim kendilerine intikal eden herhangi bir hadisle hemen amel etmemiş, öncelikle onun sıhhat derecesine ve amel edilmesi gereken bir rivayet olup olmadığına bakmıştır.

"Mütevâtir sünnet", sübûtu kat'î olduğundan hem itikadî hem amelî açıdan bağlayıcı kabul edilmiş, münkiri kâfir addedilmiştir. Hanefîler'de "meşhur sünnet", diğerlerinde "müstefid sünnet" adıyla anılan ve sübûtu kat'îye yakın olan sünnet herhangi bir şart ileri sürülmeksizin amelî yönden bağlayıcı kabul edilmiş, itikadî açıdan münkiri fasık sayılmıştır. Zannî bilgi ifade eden âhad hadis, diğer bir ifadeyle haber-i vâhid kesin bilgi ifade etmeyip zan ifade ettiğinden itikadî konularda delil kabul edilmemekle birlikte amelî konularda uyulması gereken sünnet kabul edilmişlerdir. Ancak hiçbir mezhep haber-i vâhid olduğu kabul edilen Sünnet'le doğrudan amel etmeyip her mezhep bunlarla amel etmek için bazı şartlar ileri sürmüştür. Asgari şartlarla yetinen İmam Şâfî ve Ahmed b. Hanbel haber-i vâhidle amel edebilmek için senedin sahih olmasını yeterli görmüşlerdir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel hadisin mürsel olmasını amel edilebilirliğine engel görmemiş, bunları kıyasa tercih etmiştir.⁶

Sünnet, Ku'ân'a uygun ve o'nu açıklayıcı hükümler getirmesi yanında, Kur'ân'da olmayan yeni hükümler de getirmiştir. Hadisin delâlet şekli ise Kur'ân'ın delâlet şekli gibi kabul edilmiştir.

2. Akıl-nakil çatışması

Kur'ân Müslümanlığı düşüncesi bir bakıma akıl-nakil çatışmasında aklın tercih edilmesi esasına dayanır. Esasen bu prensip İslâm alimlerinin çoğunluğunun tercih ettiği bir metottur. Selefiye'nin önde gelen imamlarından İbn Teymiyye'nin görüşü dahi böyledir. Ona göre akıl ile naklin çatışması halinde dört ihtimal bulunur:

a. İki cem edilir: Bu, imkansızdır, çünkü böyle bir durumda iki zıt cemedilmiş olur (cem-i nakîzeyn).

b. İki de reddedilir.

c. Nakil takdim edilir: Bu muhaldir; çünkü naklin aslı da akıldır. Dolayısıyla naklin esas alınması, nakle de akla da uygun düşmez.

4. en- Nisa, 4/65.

5. en-Nür, 24/63.

6. Bkz. Zekiyüddin Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s.63-86.

Sünnet, Ku'ân'a uygun ve o'nu açıklayıcı hükümler getirmesi yanında, Kur'ân'da olmayan yeni hükümler de getirmiştir. Hadisin delâlet şekli ise Kur'ân'ın delâlet şekli gibi kabul edilmiştir.

“Takarrur etmiş
(yerleşmiş)
usûldendir:
Akıl ve nakil
taâruz ettikleri
(çeliştikleri)
vakitte, akıl asıl
itibar ve nakil
tevil olunur. Fakat
o akıl, akıl olsa
gerekir”

d. Akıl takdim edilerek esas alınır; nakil sonra gelir. Bu durumda nakil, ya tevil edilir veya Allah’a havale edilir.⁷ İbn Teymiye’ye göre naklin dahi temelini akıl teşkil eder.

Bediüzzaman Said Nursî, akıl-nakil çatışmasında akli tercih eden alimlerin görüşlerini özetlercesine konuyu şu şekilde sonuca bağlamıştır: “Takarrur etmiş (yerleşmiş) usûldendir: Akıl ve nakil taâruz ettikleri (çeliştikleri) vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerekir”⁸ Geçmiş alimlerden çoğunun görüşü Kur’ân Müslümanlığı düşüncesinde olanlarla benzerlik arz etmekle birlikte, onların görüşü Sünnet’i Kur’ân’dan uzak tutma sonucunu doğurmamıştır. Temelde iki düşünce birbirine benzer olmakla birlikte, Bediüzzaman’ın “Fakat o akıl, akıl olsa gerekir” kaydı itibariyle aralarında önemli farklar vardır. Geçmiş alimlerimizin akıl tercihi alelâde akıl değil; Kur’ân ve Sünnet’i birlikte delil alan ve bu ikisinin eğitiminden geçmiş olan akıldır. Akıl öyle bir şeydir ki, bazen hepsi bir yerde birleşir; o zaman “Akıl için yol birdir” deriz. Bazen de farklılaşır; öyle ki, bir aklın anladığını diğer akıl anlamaz; o zaman da “Akıl akıldan üstündür” deriz. Akli nakle tercih ederken de hangi akli esas alacağımıza dikkat etmemiz lazım.

3. Hadislerin Kur’ân’a arzı

Sahâbe neslinden itibaren hadislerin Kur’ân’a arzı konusunda her zaman arzı kabul edenler de reddedenler de bulunmuştur. Ancak genel temayül hadislerin Kur’ân’a arz edileceği yönündedir ve bu düşüncesinin başını Hz. (ra) Aîşe çekmektedir. Hz. Aîşe (ra) birçok rivayetteki ravi yanılıklarını tespit etmiş, Kur’ân âyetleriyle karşılaştırmak suretiyle bu rivayetlerin eksikliklerini düzeltmiştir.⁹

Mezhep imamlarından Ebû Hânîfe ve İmam Mâlik hadislerin Kur’ân’a arzından yana tavır takınırken, İmam Şâfi ve Ahmed b. Hanbel hadislerin Kur’ân’a arzını kabul etmemişlerdir. Ebû Hanîfe âhad hadisi Kur’ân’ın genel ve zahirî hükümleriyle, İslâm fikhında yerleşik genel ilkelerle, kavli veya filî meşhur sünnetle, hatta bazan da sahabe ve tabiünden gelen ortak uygulama ile karşılaştırarak değerlendirir, arada çatışma olduğunda genelde daha kuvvetli gördüğü ikinci grup delillerle amel ederdi. Geniş bir topluluğun önünde vuku bulması veya sık sık tekrarlanması sebebiyle çoğunluk tarafından bilinmesi, uygulanması ve rivayet edilmesi gereken bir konuda (umûmü’l-belvâ) vârid olan âhad haberi şâz bir görüş sayması da bu anlayışın sonucudur. Ancak o, bu me-

7. İbn Teymiye, Takiyüddin Ebû’l-Abbas Ahmed b. Abdülhalim b. Abdüsselam el-Harrâni, *Der’u Teâruđi’l-Akli ve’n-Nakl*, thk. Muhammed Reşad Sâlim, nşr. Muhammed b. Sütid İslâm Üniversitesi, Süudi Arabistan 1991, I, 4.

8. Bediüzzaman Said Nursî, *Mubâkemat*, Envar Neşriyat, İstanbul 1992, s. 12.

9. Bkz. Bedruddin ez-Zerkeşî, *Hz. Aîşe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Haz. Bünyamin Erul, Kitâbiyat, Ankara, 2000, s.67-86.

todojisinin iyi kavranamadığı durumlarda hadisle amel etmediği veya kıyası hadisten öne aldığı gibi tenkitlere de muhatap olmuştur. Daha hayatta iken kıyası hadise takdim etmekle suçlanmış, fakat kendisi ya bizzat ithamda bulunanlara nasıl içtihad ettiğini anlatarak veya böyle söyleyenlerin iftirada bulunduğunu ileri sürerek bu ithamları reddetmiş, nassın bulunduğu yerde kıyasa ihtiyaç duyulmayacağını ifade etmiştir.¹⁰

Esasen Hadisin Kur'an'a arz sebebiyle reddedilemeyeceği görüşünde olanlar dahi bu görüşlerinde çok katı ve sert değillerdir. Onlara göre senedi sahih olan bir hadisin Kur'an'a aykırı olmaması gerekirdi. Meselâ İmam Şâfi bu konuda şöyle der: "Hadis, Kur'an'a muhalif olur ise, Resûlullah'a ait değildir. İsterse o hadisi pek çok ravi rivayet etmiş olsun."¹¹ Nitekim ona göre hadis Kur'an'ı neshedemez. Eğer hadis tevil-i mümkün olmayacak derecede Kur'an'la çelişirse, Kur'an kabul edilir, hadis reddedilir. Ahmed b. Hanbel prensip olarak Kur'an'a arzı kabul etmezdi. Ona göre Kur'an'ın zâhiri ile hadis reddolunamaz. Çünkü Kur'an'ın mânasını ve delâletini Sünnet tayin ederdi. Bununla birlikte ona, Sünnet'in Kur'an üzerine kâdî (hakim) olduğunun söylendiği nakledilince; "Ben, bunu söylemeye cesaret edemem, ama hadis Kur'an'ı tefsir eder ve açıklar" demiştir.¹²

Netice itibarıyla hadis, tevil-i mümkün olmayacak derecede Kur'an'la çelişirse ittifakla Kur'an tercih edilecektir. Bu durumda ana problem hadislerin Kur'an'a arzı meselesiyle değil, tenakuz ve teâruzun mahiyeti ve kapsamıyla ilgilidir. Bazı alimler bir yorumu mâkul bulup buna tevil-i karib (yakın tevil, uygun tevil) derken, diğerleri mâkul bulmayıp buna tevil-i baîd (uzak tevil, uygun olmayan tevil) demişlerdir. Bu ihtilaf da normal karşılanmalıdır. Ancak bu ihtilafın boyutları çok fazla olmamalıdır.

4. Kur'an'a arz meselesinde dikkat edilmesi gereken durumlar

a. Tevil mümkünse arz yoluyla hadis reddedilemez

Uslucülere göre tevil, lafzın zahir olan manasında anlaşılmaktan engellenmesi ve bir delile binaen zâhir olmayan başka bir mananın kastedildiğine hükmedilmesidir. Âyet ve hadis arasında bir çelişki var gibi görünüyorsa, nesh, tercih, cem ve tevfiik yollarından birisine göre problem çözülmeye çalışılır.

Söz gelimi her ikisi de âm ise birinin diğerinden farklı neviye delâlet ettiği şeklinde yorum yapılabilir. İkisi de hâs ise her birinin diğerinden farklı duruma delâlet edip etmediği araştırılır. Biri âm diğeri hâs ise,

Uslucülere göre tevil, lafzın zahir olan manasında anlaşılmaktan engellenmesi ve bir delile binaen zâhir olmayan başka bir mananın kastedildiğine hükmedilmesidir.

10. Mustafa Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", DİA, X, 136.

11. Şâfi, *el-Ümm*, Beyrut, ts, VII, 307; Keleş, 109.

12. Ahmet Keleş, *Hadisler'in Kur'an'a Arzı*, İnsan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011, s. 111.

“Allah adaleti emreder”,
“Hükmettiğinizde adalette hükmediniz”,
“Allah kimseye zulmetmez” gibi âyetler adalette hükmetmeyi emreder. Fakat bu âyetler hiçbir zaman somut olaya ilişkin adaletin ne olduğunu belirlemez. Bu âyetlerden yola çıkarak “Ben şu konuda şöyle hüküm vererek adalette hükmettim” diyemez.

hâssın âmını tahsis ettiği kabul edilir. Biri mutlak diğeri mukayyed ise, mukayyed mutlakı takyid eder.¹³

Bu konularda mezheplerin farklı görüşleri vardır. Birbirine aykırı gibi görünen âyet ve hadis hükümleri bu yollardan birisi ile çözüme kavuşturulabiliyorsa, hadisin reddi gerekmez.

b. Hadislerin ilkesel hüküm bildiren âyetlere arzı problemlidir

Kur’ân Müslümanlığını savunanlar sıkça Kur’ân’ın ilkesel ve kuralsal hükümlerini öne çıkarırlar. Bunlar ilke ve kural olarak doğrudur. Ancak hiçbir ilke ve kural somut olaya ilişkin özel hüküm içermez. İlkeler ve kurallar zihniyet oluşturur, bakış açısı sağlar, ancak somut olayların çözümünde doğrudan işe yaramazlar. Hukukta “Bir kuralın muhtevası ne kadar genişse, o, o kadar boştur” sözü meşhurdur.

Meselâ, “Allah adaleti emreder”¹⁴, “Hükmettiğinizde adalette hükmediniz”¹⁵, “Allah kimseye zulmetmez”¹⁶ gibi âyetler adalette hükmetmeyi emreder. Fakat bu âyetler hiçbir zaman somut olaya ilişkin adaletin ne olduğunu belirlemez. Bu âyetlerden yola çıkarak “Ben şu konuda şöyle hüküm vererek adalette hükmettim” diyemez. Somut olaylar hakkında bu âyetlerin açık, net ve objektif bir sözü yoktur. Bazen “Kur’ân konuşmaz, konuşturulur” denir. Kur’ân’ın konuşturulması, böyle olur. Eğer ilkesel âyetlerden yola çıkılarak somut olaylara ilişkin bir hüküm verilir veya bir hadis reddedilirse bu doğru olmaz.

Günümüzde bazı demokratik ülkelerin de, sosyalist ülkelerin de, İslâm ülkelerinin de rejimleri Cumhuriyettir. Cumhuriyet genel nitelikli bir kavramdır. Bu tür kavramların içeriği onu kullananlar tarafından istedikleri şekilde doldurulur. Kur’ân namına konuşan pek çok insan da kendi heves ve arzularını tatmin için Allah’ın ilkesel ve kuralsal nitelikli âyetlerine sarılır. Bu kişiler ileri sürdükleri fikirler ve düşünceler için Kur’ân’dan delil bulduklarını söylemekle birlikte, aslında bu kişiler bir şekilde sahip oldukları düşünce ve vehimlerini Kur’ân’a söyletmektedirler. Bu zevatın her zaman kötü niyetli olduğunu söylemek istemiyoruz. Bazen çok samimi de olabilirler. Ancak onlar kendi arzularıyla Kur’ân’ın öngördüğü adaletin farklı şeyler olduğunun farkında değillerdir.

Kur’ân Müslümanlığını inşa etme çabasında olanlar sözgelimi günümüzdeki eşitlik ilkesine aykırı gibi görünen bir ayeti Kur’ân’ın bir parçası olduğu için reddetmezler. Ancak aynı mahiyetteki bir rivayeti, karşılaşırsalar, sıhhat derecesinin ne olduğunu bile sormadan, soruşturmadan rahatlıkla reddedebilmektedirler.

Erkekle kadının ikili-birli mirasçılığı, borçlar hukukunda bir erkeğin

13. Naslar arasında çelişkinin giderilmesi için bkz. Zekiyüddin Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s. 357-360.

14. en-Nahl, 16/90.

15. en-Nisâ, 4/58.

16. en-Nisâ, 4/40; Yûnus, 10/44.

yanında iki kadının şahitliğinin istenmesi, kölenin zina cezasının yarım olması gibi özel hükümler genel nitelikli âyetlerin kolayca kullanılmasına yacağını gösterir. Bir hüküm ne kadar geniş ve genel ise, onun istisnaları o nisbette çok olur. Dolayısıyla hadislerin bu gibi ilke ve prensiplere arz edilmesinde dikkatli olmak gerekir.

c. Hadislerin kâide türü hükümlere arzı problemlidir

Hadislerin “külli kâide” tipi kurallara da artı problemlidir. Çoğunluğun kanaatine göre külli kaideler ağırlıca ifade ederler, yani şamil oldukları fer’î meseleleri çoğunlukla içine alırlar, bu meselelerin dışında kalan başka fer’î meseleler de olabilir. Bu sebeple fer’î bir meselede çözüm aranırken doğrudan külli kaidelere başvurulması ve ondan hüküm çıkarılması doğru olmayıp o meseleye ilişkin özel delillere dayanılması gerekir. Fer’î mesele konusunda durum böyle olduğu gibi, hadislerin kâide niteliğindeki âyetlere arzedilmesi de aynı sonuçları doğurur. Dolayısıyla Kur’ânî bir kaideye uymadı diye herhangi bir hadis reddedilmesi problemlidir.

Fıkhî hükümlerdeki farklılık kaynak ve delil farklılığından çok, hüküm verirken kullanılan asıl ve kaide farklılığından kaynaklanır. Mecelle’de yer alan 99 kaide bazı ihtilaflar olmakla birlikte bütün mezheplerin kabul ettikleri genel kurallardır. Genel kurallar sadece bunlardan ibaret değildir. Fakihler bunlardan daha dar kapsamlı olmak üzere yüzlerce asla/kaideye dayanmışlar, fıkhî hükümlerini genellikle bu asıllara dayandırmışlardır. Ancak Kur’ân, Sünnet, İcma ve Kıyas delilleri dışında kalan ikinci derecedeki deliller ve kaynaklar konusunda ittifak edemeyen fakihlerin, asıllar konusunda ittifak etmeleri düşünülemez. Şihâbeddin ez-Zencânî, Tahrîcü’l-Fürû’ ale’l-Usûl (Fıkhî Hükümlerin Usulî Dayanakları)¹⁷ adlı eserinde fıkhî hükümlerin usulî dayanaklarını tespit etmeye çalışmıştır. Kendisi Şâfi mezhebine mensup olduğu için bu çalışmasını Şâfi mezhebine uygun şekilde yapmaya gayret etmiş ve tespit ettiği konularda özellikle Hanefî mezhebinin muhalif görüşlerini de zikretmeye önem vermiştir. Zencânî eserini 95 asıla dayandırmıştır. Bu asıllardan da daha alt düzeyde 281 adet asıl ortaya çıkmıştır. Hanefî mezhebi bu asılları kabul etmemiş ve bunların zıddı olan durumu asıl olarak kabul etmiştir. Asıllar konusunda bu kadar farklı düşünceler varken, sünnet, hangi asla, kaideye, dâbite ve genel hükme aykırı düşü diye reddedilecektir? Burası hassas bir meseledir. Hanefiler bazı asıllara uymadı diye birtakım rivayetlerle amel etmezken – ki onlar bu asılları tamamen hadisi reddetmek için de kullanmıyorlardı- diğer mezhep mensupları tarafından çokça eleştirildiler ve bu eleştirilerin bir kısmı da mâkuldü.

*Fıkhî
hükümlerdeki
farklılık
kaynak ve delil
farklılığından çok,
hüküm verirken
kullanılan
asıl ve kaide
farklılığından
kaynaklanır.*

17. Bkz. Ebû'l-Menâkıb Şihâbeddin ez-Zencânî, *Fıkhî Hükümlerin Usulî Dayanakları*, çev. Davut İltas, Kayseri 2014.

Sünnetin delil olduğunu ifade eden âyetler mutlak olup herhangi bir kayda ve şarta bağlı değildir.

Hadislerin kaide türü hükümlere arzı her zaman problemlidir. Burada öncelikle kaidenin ne kadar doğru olduğu ve kapsamının ne olduğu üzerinde durulması gerekir. Hadisin akla arzı, çoğu kez asıllara, kaidelere, dâbitlere arzı şeklinde olmaktadır. Sünnet'in asıllara arzı düşüncesi prensip olarak doğru olmakla birlikte uygulama her zaman doğru sonuçlar vermemektedir.

d. Kur'ân'da hükmü bulunmayan konularda hadis yeni bir hüküm getirebilir

Kur'ân Müslümanlığı inşacılarının başta gelen isimlerinden Yaşar Nuri Öztürk bu konuda şöyle diyor:

“Dinin içeriğini, çerçevesini Kur'ân çizer. Bunun dışında hüküm kaynağı aramak aldaniş, kabullenmekse şirktir. Kur'ân'ın tebliğcisi olan Hz. Peygamber, bu ana kaynağın dışında hiçbir şey söylememiştir. Onun yaptığı, ana kaynağın zaman üstü buyruklarına açıklama getirmek ve o buyrukları canlı örnekler ile, insan hayatına kazandırmaktır. O halde Hz. Peygamber'e isnad edilen bir söz veya bir fiil, Kur'ân'daki buyruklar ile çelişir yahut Kur'ân'da olmayan bir hüküm koyma durumunda görülürse, o söz veya fiilin Hz. Peygamber'e isnadı kabul edilemez. Bunun aksini söylemek, Allah dışında din sahibi, koyucusu icat etmek olur ki, bunun Kur'ân'da onay alması mümkün değildir...”¹⁸

Kur'ân Müslümanlığı inşacılarının tamamı bu derece sert olmamakla birlikte, onlar genel olarak gerek itikadî gerekse amelî konularda Sünnet yoluyla Kur'ân'da olmayan bir hükmün konulabileceğini kabul etmezler. Bu da onlara göre bir nevi Kur'ân'a aykırılık sayılmaktadır.

Sünnetin delil olduğunu ifade eden âyetler mutlak olup herhangi bir kayda ve şarta bağlı değildir. Sünnetin ikinci derecede kaynak olduğunu ittifakla kabul eden mezhep imamaları da sünneti bu şekilde ele almışlardır. Kur'ân'da hükmü bulunmayan konularda sünnetin yeni bir hüküm koymasını reddeden görüş şâz ve istisnâ bir görüştür.

5. Kur'ân dışında vahiy var mı?

Bir Usûl-i Fıkıh terimi olarak Sünnet, Hz. Peygamber'den nakledilen söz, fiil ve takrirlerden ibarettir.¹⁹ Usulcülere göre hadisin delil olması için vahiy olması değil, şer'î nitelikli olup olmaması önemlidir.

Sünnet'in vahiy olup olmamasın konusunda başlıca üç görüş vardır.

a. Sünnet'in tamamı vahiydir: Hz. Peygamber'in beşerden beşer sıfatıyla sadır olan söz ve fillerin vahiy olmadığı açık olduğu için bu görüşün doğru olduğu düşünülemez.

18. Öztürk Yaşar, *Kur'ân'daki İslâm*, Önsöz, s. 8.

19. Z. Şa'bân, age., s.63.

b. Kur'an dışında vahiy yoktur: Günümüzde özellikle Kur'an Müslümanlığı inşacıları bu görüşü yüksek sesle dile getirmektedirler. Yine bazı akademisyenler, Hz. Peygamber'in Kur'an dışında vahiy aldığı konusunda delil getirilen bazı konularda, aynı zamanda beşeri bilginin bulunduğunu, aslında bu konuların vahye değil, vahiy dışı bilgiye dayandığını ortaya koymaya çalıştıkları gibi,²⁰ bu konudaki bazı rivayetlerin en azından mâna bakımından güvenilir olmadığını söyleyenler²¹ de olmuştur. Ancak vahiyle ilişkisi olduğu rivayet edilen bütün konuları içine alan ve güçlü delillerle bunların vahiyle ilişkisi olmadığını ortaya koyan kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır.

Esasen konuyu mutlaka vahiy bağlamında tartışmaya da gerek yoktur. Çünkü vahyin dışında Hz. Peygamber'in ilham ve sadık rüya gibi yollarla Cenâb-ı Allah ile irtibat kurması ve yine onun Kur'an vahyi dışında Cebrail ile konuşmaları vardır. Bu yollarla gelen bilgilerin içtihadî bilgiler gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Namazın nasıl kılınacağını, haccın nasıl yapılacağını Hz. Peygamber'e Cebrail Aleyhisselâm öğretmiştir. Yine meşhur İhsan hadisi göstermektedir ki, Hz. Peygamber zaman zaman Cebrail ile görüşüyordu. Bu görüşmeler esnasında Cebrail (as) tarafından verilen bilgiler ya vahiy veya vahiy benzeri bir bilgi sayılmalıdır. Hz. Peygamber'in sadık rüyalarını ve ilhamlarını da, diğer insanların rüyaları ve ilhamları gibi değerlendirmemek lazımdır.

Ayrıca Hz. Peygamber'in "Allah şöyle buyurdu." "Rabbim bana şöyle emretti." diye başlayan bir o kadar kudsî hadis vardır. Bunların bir kısmının sahih olmadığı söylenebilir. Fakat bu hadislerin önemli bir kısmı başta Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almaktadır.

c. Kur'an dışında vahiy vardır, ancak Sünnet'in tamamı vahiy değildir: Tarih içinde en çok dile getirilen ve en çok kabul gören görüş budur. Hz. Peygamber'in bazı fiil ve sözlerinin beşerî tabiatlı olduğu düşünüldüğünde, bunun yanı sıra bazı konularda Kur'an dışında vahiy aldığıyla ilgili bazı rivayetlerin de bulunduğu dikkate alındığında bu görüşün daha isabetli ve doğru olduğunu söylemek durumundayız.

İlk Hanefi usulcülerinden Cessas, Resulullah'ın sünnetinin bir kısmının vahiy, bir kısmının ilham, bir kısmının nazar ve istidlal kaynaklı olduğunu söylemiş, Serahsi de onun bu görüşünü sistemleştirmiştir.²²

Bize göre Sünnet'in vahiy olup olmaması konusu çok da önemli değildir. Çünkü delil olan Sünnet, sadece vahiy olan Sünnet değil, şer'î nitelikli olan her Sünnet'tir. Bu durumda önemli olan Sünnet'in vahiy mahsulü olup olmaması değil, şer'î nitelikli olup olmamasıdır. Ayrıca vahiy olan her Sünnet de şer'î nitelikli değildir. Dolayısıyla Sünnet konusunda asılan vahiy olup olmaması değil, şer'î nitelikli olup olmamasıdır.

İlk Hanefi
usulcülerinden
Cessas,
Resulullah'ın
sünnetinin bir
kısmının vahiy,
bir kısmının
ilham, bir
kısmının nazar ve
istidlal kaynaklı
olduğunu
söylemiş,
Serahsi de onun
bu görüşünü
sistemleştirmiştir.

20. Bkz. Mehmed Said Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, Otto Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009.

21. Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber'e Kur'an Dışında Vahiy Geldiğini İfade Eden Rivayetlerin Tabii ve Tenkidî", *İslamiyat*, Cilt 9, Ocak-Aralık 2006, Sayı 1,2,3,4, s. 27-46.

22. H. Yunus Apaydın, "İctihad", *DİA*, XXI, 433.

Ebû Hanîfe'nin görüşleri onun şahsî görüşleri değil, kendi şahsî çabasıyla Kur'ân ve Sünnet yoluyla gelen itikadî esasları tespitten ibarettir.

6. Ebû Hanîfe'nin itikadî alandaki tespitleri ölçü alınabilir

Havâric, Cehmiyye, Mu'tezile, Müşebbihe, Kaderiyye, Cebriyye, Mürcie ve Şia'nın birer itikadî mezhep olarak teşekkül etmeye başladığı bir dönemde yetişen Ebû Hanîfe el-Fıkhü'l-ekber, el-Fıkhü'l-ebsat, el-Âlim ve'l-müte'allim, er-Risâle veel-Vasiyye adlı eserleriyle bir taraftan bu fırkalara cevap verirken, diğer taraftan Ehl-i sünnet akidesinin esaslarını ortaya koymaya çalışmıştır. Özellikle onun el-Fıkhü'l-ekber ve el-Fıkhü'l-ebsat adlı eserlerini Ehl-i Sünnet itikadının kalem kalem tespiti olarak görmek yanlış olmaz. Diğer taraftan Ebû Hanîfe'nin akılcı bir fakih olduğunu da dikkate alırsak, onun özellikle itikadî konularda varlığını kabul ettiği hususların Kur'ân ve Sünnet'e uygun olduğunu kabul etmekte bir mahzur yoktur. Onun kitaplarında yer almayan itikadî konuların sonradan uydurulduğu söylenebilir. Ancak onun kitaplarında var olduğunu bildiğimiz, ayrıca âyet ve sahih hadislerle desteklenen konuların da Hz. Peygamber (asm) döneminden beri birer itikat esası olarak devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Hadisleri Kur'ân'a ve akla arz edenler, hiç olmazsa Ebû Hanîfe'nin aklına ve onun tespitlerine güvenmelidirler. Burada Kur'ân Müslümanlığı inşâcılarının en çok dayandıkları alimin Ebû Hanîfe olduğunu hatırlatmak isteriz.

Ebû Hanîfe'nin görüşleri onun şahsî görüşleri değil, kendi şahsî çabasıyla Kur'ân ve Sünnet yoluyla gelen itikadî esasları tespitten ibarettir. Nitekim onun tespit ettiği itikadî hususlar, sonradan Selefiyye, Mâtüridiyye ve Eş'ariyye âlimlerince ittifakla kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu tespitleri Ehl-i Sünnet'in itikat esasları olarak kabul etmek gerekir.

7. Bazı alanlardaki hadislerin Kur'ân'a arzı

a. İtikadî konular

Bir dinde önde gelen esaslar her zaman itikat esaslarıdır. İslâm'da akaid hükümleri zamana, mekâna, fert ve toplumlara göre değişiklik göstermez ve bir bütün olup bölünme kabul etmez; yani akâide esaslarının bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak söz konusu olamaz. Önemli olan bu esasların kesin bilgi ifade eden naslarla sabit olmasıdır.

İslâm akaidinin konuları kesin olup olmamalarına göre genellikle iki bölüm halinde ele alınmaktadır:

Birincisi, hem sübûtu hem mânaya delâleti kesin olan naslarla sabit olan temel itikat esasları. Sübûtu kesin naslar bize tevâtür yoluyla gelen Kur'ân-ı Kerim ile mütavâtir sünnettir. Bu tür naslarla gelen itikadî bir esası inkâr etmek küfür sayılmıştır.

İkincisi, tevatür derecesine ulaşmayan sünnet veya mütevatir olsa da mânası açısından zan ifade eden âyet ve mütevatir sünnetle sabit olan prensipler. Bunların inkâr edilmesi küfrü gerektirmez. Âyet ve hadislerle akaid-keîâm literatürü çerçevesinde, ayrıntılarla ilgili bazı görüş farklılıkları bir yana, bütün İslâm ümmeti ve genel olarak İslâm mezheplerince kabul ve tasdik edilen İslâm akaidini şu şekilde özetlemek mümkündür:

a) Allah vardır, varlığı kendinden olup kimseye muhtaç değildir, ezeli ve ebedidir.

b) Kâinat bütün nesne ve olaylarıyla yaratılmıştır, tek yaratıcısı Allah'tır.

c) Allah birdir, yegâne tapılacak varlık O'dur; hiçbir şeye benzemez; cisimlere has zaman, mekân ve benzeri kategorilere, durumlara bağımlılıktan ve her türlü eksiklikten münezzehtir.

d) Allah diridir, bilendir, irade edendir, güç yetirendir, iştendir, gönderir, yaratandır, kelâm sahibidir; O, bütün kemal ifade eden sıfatlarla vasıflanmıştır,

e) Her insanın bir kaderi vardır, fakat kul cebir altında değildir.

f) Peygamberlik müessesesi haktır; Hz. Muhammed son peygamberdir; peygamberler güvenilen, tebliğ görevini yerine getiren, günah işlemekten korunmuş kimselerdir, fakat onlarda tanrılık özelliği yoktur; peygamberlerin mucizeleri haktır.

g) Meleklerle ve ilâhî kitaplara iman gereklidir; melekler Allah'ın bütün emirlerine boyun eğen ruhanî varlıklardır; Tevrat, İncil, Zebur, Kur'ân, Hz. İbrahim ve Musa'nın "Sahifeler"i Allah tarafından indirilmiş kitaplardır.

h) Âhîret hayatı, cennet ve cehennem haktır.²³

İslâm ümmetinden kesin olarak inanılması gereken hususlar bunlardır ve bunlar birinci kısım itikat esaslarındandır.

Kur'ân-ı Kerim'de mânaya delâleti kesin olmayan yollarla sabit olan bazı itikat hükümleri bulunduğu göre, Kur'ân'ın dışında aynı seviyede bilgi veren Sünnet yoluyla da bu tür hükümler sabit olmalıdır. Dolayısıyla mânaya delâleti kesin olsa bile, bize gelişi itibariyle kesin bilgi ifade etmeyen âhad hadislerle bazı itikadî hükümler sabit olabilir; ancak bunlar birinci derecedeki itikat hükümleri gibi kesin değildir.

Diğer taraftan sahih sayılan birçok hadiste bu tür itikadî konuların yer alması bu tür hadislerle itikat hükümlerinin sabit olacağını gösterir. İtikat akıl ile sabit olmamakla birlikte, bu konuda birçok hadisin mevcut olması, Hz. Peygamber'in Kur'ân'da yer almayan birçok itikadî

Kur'ân-ı Kerim'de mânaya delâleti kesin olmayan yollarla sabit olan bazı itikat hükümleri bulunduğu göre, Kur'ân'ın dışında aynı seviyede bilgi veren Sünnet yoluyla da bu tür hükümler sabit olmalıdır.

23. Ahmet Saim Kılavuz, "Akaid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi(DİA), II, 213.

İman meselelerinin tabakaları vardır: Biri kesin delil isterken, bir diğeri için zann-ı gâlip kafi gelir. Bir başkası için ise yalnız kabul edip reddetmemek yeterlidir.

konuda beyanda bulunduğunu gösterir. Özellikle meşhur veya müztafid hadisler bilgi seviyesi bakımından zan değil ilmü't-tuma'nîne (verilen haberin doğruluğu yönünde bir kanaat) ifade ettikleri dikkate alınırsa bu hadisleri yok saymanın doğru olmayacağı anlaşılır. Hadisçilerin sahih addettikleri âhad hadisler zan ifade etmekle birlikte bu zan, şüphe mânasında bir zan olmayıp galebe-i zandır. Yani bu tür hadislerle verilen bilgi %50'nin üzerinde bir bilgi seviyesi ifade etmektedir; haberin doğruluğuna dair kanaat yanlışlığına dair kanaatten daha fazladır.

Bediüzzaman Said Nursî bu konuyu şöyle özetliyor:

İman meselelerinin tabakaları vardır: Biri kesin delil isterken, bir diğeri için zann-ı gâlip kafi gelir. Bir başkası için ise yalnız kabul edip reddetmemek yeterlidir. Öyle ise temel iman esaslarından olmayan fer'i meseleler ile herhangi bir zamanda meydana gelecek olan olaylar için kesin delil istemez. Yalnız reddetmemek ve o haberin doğru olduğunu kabul edip ilişmemek yeterlidir.²⁴

Hadisler dokunulmaz değildir. Her zaman üzerlerinde sened ve metin tenkidi yapılabilir. Fakat temel itikadî meseleleri kabul edip, özellikle hadislerle sabit oluyor diye ikinci derecedeki itikadî meseleleri delilsiz olarak reddetmek doğru olmaz.

b. Mucizeler

Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olaylara mucize denir. Dolayısıyla her peygambere az veya çok bazı mucizeler verilmiştir.

Kelâmcıların mucize tarifinde bazı farklılıklar görülmektedir. Mâtürîdî mucizeyi "peygamberin elinde ortaya çıkan ve benzeri öğrenim yoluyla meydana getirilemeyen olay" diye tanımlar. Kâdî Abdülcebbâr'a göre ise Allah tarafından yaratılan, nübüvvet iddiasında bulunan kişinin doğruluğunu göstermeyi amaçlayan ve nitelikleri bakımından insanları benzerini getirmekten âciz bırakan olağan üstü hadisedir. Neseffî de mucizenin meydan okuma (tehaddî) ile birlikte dünyada vuku bulan harikulade bir vaka olması özelliği üzerinde durur.²⁵ Neseffî'nin tahaddî (meydan okuma) konusuna dikkat çekmesi önemlidir.

Kelâm âlimleri mucizeleri idrak edilmeleri açısından üç grup altında toplamışlardır:

I. Hissî mucizeler: İnsanların duyularına hitap eden harikulade olaylardır. Bunlara tabiatla ilgileri sebebiyle "kevnî mucizeler" de denir.

24. Metnin orijinali şöyledir: "Mesâil-i İslâmiyenin tabakâtı vardır. Biri, bir bürhân-ı kat'î istese; diğeri bir zann-ı gâlibi ile iktifâ eder. Başkası yalnız bir kabul-ü teslimî ve reddetmemek ister. Öyle ise, esâsât-ı imâniyeden olmayan mesâil-i fer'îye veya vukuât-ı zamanîyenin her birinde bir iz'ân-ı yakîn ile bir bürhân-ı kat'î istenilmez. Belki yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemektir." Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, *Sözler Neşriyat*, (24. Söz, 3. Dal, 2. Asıl), s. 333.

25. Halil İbrahim Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX, 350-350.

Kur'an'da geçmiş peygamberlere verilen pek çok hissî mucizeden söz edilmiştir. Bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi,²⁶ ayın yarılması,²⁷ Bedir Savaşı'nda meleklerin Müslümanlara yardım etmesi,²⁸ Peygamber'in attığı bir avuç kumun düşmanların gözüne isabet etmesi²⁹ hadiseleri Kur'an'da zikredilen hissî mucizelerdendir. Hadislerde de az bir yemeğin yüzlerce insana yetmesi,³⁰ ellerinden suyun akması,³¹ ağaç ve taşların onu tanıması³² ve mescitteki hurma kütüğünün minberin yapılmasından dolayı ağlaması³³ gibi hissî mucizelerin Resûl-i Ekrem'e verildiği kaydedilmiştir.

Resûlullah'ın az yemekle birçok insanı doyurması, az suyu çoğaltması, elindeki taşların Allah'ı zikretmesi, bazı hayvanların onunla konuşması, çağırdığı ağacın yanına gelmesi olayları da hadis ve siyer kaynaklarında nakledilen hissî mucizelerindendir.

Kur'an'da zikri geçen İsrâ,³⁴ Hendek ve Huneyn savaşlarında meleklerin indirilmesiyle desteklenmesi³⁵ ve delâleti kat'î olmamakla birlikte ayın ikiye yarılması³⁶ gibi olaylar Hz. Peygamber'e verilen hissî mucizelerdendir. Hadislerde de az bir yemeğin yüzlerce insana yetmesi³⁷, ellerinden suyun akması,³⁸ ağaç ve taşların onu tanıması³⁹ ve mescitteki hurma kütüğünün minberin yapılmasından dolayı ağlaması⁴⁰ gibi hissî mucizelerin Resûl-i Ekrem'e verildiği kaydedilmiştir.

II. Haberi mucizeler: Peygamberlerin Allah'tan gelen vahye dayanarak verdikleri gayb haberleridir. İsyankâr toplumların başlarına geleceğini önceden bildirdikleri felâketlerin aynen vuku bulması, Hz. İsrâ'nın muhataplarının evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerini haber vermesi,⁴¹ Resûl-i Ekrem'in Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlûp edeceğini,⁴² kistrânın saltanatının yıkılacağını,⁴³ İslâm dininin doğuda ve batıda yayılacağını⁴⁴ bildirmesi bu tür mucizelerdendir.

III. Akli mucizeler. "Manevî mucize" veya "bilgi mucizesi" diye de anılan bu grup, insanların akıl yürütme gücüne hitap eden ve onları rasyonel kanıtlarla baş başa bırakan gerçeklerden oluşur. Bunlar dü-

26. el- İsrâ, 18/1.

27. el-Kamer, 54/1-2.

28. Âl-i İmrân, 3/124-125.

29. el-Enfâl, 8/17.

30. Buhâri, *Şirket*, 13, *Cibâd*, 123, *Megâzi*, 29; Heysemî, *Zevâid*, VIII, 303.

31. Buhâri, *Vudû'*, 32, *Enbiyâ*, 25; Heysemî, *Zevâid*, VI, 194.

32. Heysemî, *Zevâid*, IX, 10.

33. Nesâî, *Cum'a*, 17; Ahmed b. Hanbel, VI, 295, 324.

34. el-İsrâ, 18/1.

35. Âl-i İmrân, 3/124-125.

36. el-Kamer, 54/1-2.

37. Buhâri, *Şirket*, 13, *Cibâd*, 123, *Megâzi*, 29; Heysemî, *Zevâid*, VIII, 303.

38. Buhâri, *Vudû'*, 32, *Enbiyâ*, 25; Heysemî, *Zevâid*, VI, 194.

39. Heysemî, *Zevâid*, IX, 10.

40. Nesâî, *Cum'a*, 17; Ahmed b. Hanbel, VI, 295, 324.

41. Âl-i İmrân, 3/49

42. er-Rûm 30/1-4

43. Beyhakî, VI, 325.

44. Buhâri, *Menâkıb*, 25.

*Bir gece Mescid-i
Harâm'dan
Mescid-i Aksâ'ya
götürülmesi,
ayın yarılması,
Bedir Savaşı'nda
meleklerin
Müslümanlara
yardım etmesi,
Peygamber'in
attığı bir
avuç kumun
düşmanların
gözüne isabet
etmesi hadiseleri
Kur'an'da
zikredilen hissî
mucizelerdendir.*

Hissî mucizeleri
muharref
bir kültürün
irrasyonel
ürünleri olarak
gören akılcılar,
pozitivist
bir anlayışla
mucizeleri,
tabîî olaylara
indirgeyerek
yorumlamışlardır.

şünmekle algılanabilen hususlar olup hissî mucizelerde görüldüğü gibi belirli bir zaman ve mekânla sınırlı değildir. Peygamberlerin güvenilir, doğru sözlü, güzel ahlâk sahibi, merhametli olmaları, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları, ilâhî mesajı bizzat uygulayıp insanlara örnek teşkil etmeleri; Kur'ân-ı Kerim'in lafız ve muhteva bakımından erişilmez bir üstünlüğe sahip olması gibi hususlar bu tür mucizelerdendir.⁴⁵

Amaçları bakımından da mucizeler yine üç kısma ayrılmıştır:

I. Hidayet mucizeleri: Tehaddî şartı çerçevesinde inkarcıların gözü önünde ve onları acze düşürecek şekilde zuhur eden mucizelerdir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'den önceki peygamberlere bu tür mucizelerin çok verildiği kaydedilmektedir.

II. Yardım mucizeleri: İnananların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak zuhur eden ilâhî yardımlardır. Peygamberlere verilmeleri ve olağanüstü olmaları sebebiyle bunlara mucize denilmiştir. Mucizede "tahaddî"yi şart koşanları göre bunlar mucize sayılmaz. Bu tür olağanüstü olaylar hemen her peygamberin hayatında görülür ve ona bağlanan müminlerde manevî bir şevk ve itminan meydana getirir. Hz. Musa'nın İsrâilîoğulları için Allah'ın emriyle kayadan su çıkarması,⁴⁶ gökten kudret helvası ve bıldırcın, kavminin gölgelenmesi için bulut getirmesi,⁴⁷ Hz. İsa'nın gökten yiyecek dolu bir sofrayı indirmesi,⁴⁸ Bedir ve Hendek gazvelerinde meleklerin Müslümanlara yardım etmesi⁴⁹ çeşitli münasebetlerle suyun çoğalması ve yemeğin bereketlenmesi⁵⁰ bu türdendir.

III. Helak mucizeleri: İnkârda ısrar eden kavimlerin şiddetli fırtına, korkunç bir gürültü, tufan, zelzele gibi tabîî âfetler yoluyla cezalandırılmasına yönelik mucizelerdir. Nûh kavminin tufanla, Semûd, Âd ve Medyen halkının korkunç bir gürültüyle, Lût kavminin zelzeleyle, Firavun ve ordusunun denizde boğulmak suretiyle yok edilmesi bunlardandır.⁵¹

Kur'ân-ı Kerim'deki örnekler dikkate alındığında Hz. Peygamber'e her türlü mucizezin verildiği açıkça görülmekle birlikte, Mustafa Meragî, Reşit Rıza, Muhammed Abduh, Hüseyin Heykel, Ferid Vecdi, Mahmut Akkad ve Seyyid Han gibi akıllı oldukça yoğun şekilde öne çıkaran bazı yazar ve alimler, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın dışında bir mucizesinin olmadığını ileri sürmüşlerdir. Hissî mucizeleri muharref bir kültürün irrasyonel ürünleri olarak gören akılcılar, pozitivist bir anlayışla mucizeleri, tabîî olaylara indirgeyerek yorumlamışlardır.⁵² Onlara göre sebep-sonuç ilişkileri zorunludur. Allah kâinatı belli kanunlar çerçeve-

45. H. İ. Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX, 350-351.

46. el-Bakara, 2/60.

47. el-Arâf, 7/160.

48. el-Mâide 5/112-115

49. Âl-i İmrân, 3/123-127; el-Ahzâb, 33/9.

50. Buhârî, *Menâkıb*, 25.

51. H. İ. Bulut, "Mucize", *DİA*, XXX, 351.

52. Yasin Pişgin, *Kur'ân'da Akıl ve Tefsirde Akılcılık*, İlahiyât, Ankara 2015, s.241.

sinde idare eder ve koyduğu yasalara bağlıdır. Hatta Muhammed Abduh sebep-sonuç arasındaki ilişkinin zorunluluğunu inkâr edenî müşrik olmakla itham edecek kadar ileri gitmiştir.⁵³

Müşrikler Hz. Peygamber'den kendisinin bir hurma veya üzüm bahçesinin olup içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmasını,⁵⁴ altından bir evinin olmasını,⁵⁵ Allah'ın kendisine gökten bir hazine indirmesini,⁵⁶ göğe çıkmasını,⁵⁷ kendisiyle beraber bir melek gelmesini,⁵⁸ doğru söylediğine dair kendilerine melekleri şahit getirmesini,⁵⁹ Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini,⁶⁰ atalarının getirilmesini,⁶¹ kendileri için yerden bir kaynak fışkırtmasını,⁶² Resûlullah'ın iddia ettiği şekilde üzerlerine gökten parçalar yağdırmasını⁶³ istemişler, Cenâb-ı Allah da Resûlüne onların bu talepleri karşısında şöyle demesini emretmiştir: "...De ki: Şüphesiz ben Rabbinden gelen apaçık bir delile (Kur'an'a) dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır. De ki: Acele istediğiniz şey, benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir."⁶⁴

Ayrıca Cenâb-ı Allah müşriklerin azap talepleri karşısında onları şöyle uyarmıştır: "(Müşrikler) senden iyilikten önce kötülüğü çarçabuk istiyorlar. Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir."⁶⁵

Müşrikler'in mucize taleplerinden ve Cenâb-ı Allah'ın onlara verdiği cevaplardan anlaşıldığı üzere, bizim kanaatimize göre de, Yüce Allah Resûl-i Ekrem'e Kur'an'dan başka tahaddî özelliğini taşıyan herhangi bir mucize vermemiştir. Ancak bu özelliği taşımayan bütün mucize çeşitlerini ona vermiş ve bunlardan bazılarını Kur'an-ı Kerim'de zikretmiştir.

Abduh ve bu konuda onun gibi düşünenler "tabiat kanunları"na adetâ Allah'ın kudretinin üstünde bir yer vermişler; onu yarattığı şeyin karşısında aciz duruma düşürmüşlerdir. Halbuki bir şeyi yapan bozmasını da bilir. Ancak Allah bir şeyi yaptığı zaman, yaparken de bozarken de bir maslahata göre bunu yapar. Tıpkı bir insanın doğması ve ölmesi gibi. Kaldı ki mucizeler kâinatın genel düzenini bozacak düzeyde olaylar da değildir.

53. Y. Pişgin, *Kur'an'da Akıl*, s.240.

54. el-İsrâ, 17/91.

55. el-İsrâ, 17/93.

56. Hüd, 11/12.

57. el-İsrâ 17/93.

58. Hud, 11/12; En'am, 6/8, 158; el-Furkân, 25/21; el-İsrâ, 17/92.

59. el-Hicr, 15/7.

60. el-En'am, 6/158.

61. el-Câsiye, 45/25.

62. el-İsrâ, 17/90.

63. el-İsrâ, 17/92.

64. el-En'am , 6/57-58.

65. er-Ra'd,13/6.

Abduh ve bu konuda onun gibi düşünenler "tabiat kanunları"na adetâ Allah'ın kudretinin üstünde bir yer vermişler; onu yarattığı şeyin karşısında aciz duruma düşürmüşlerdir. Halbuki bir şeyi yapan bozmasını da bilir.

Kur'ân'ın anlatımıyla, insanın beş duyu organından biri veya herhangi bir vasıta ile bilgi edinme imkanı bulamadığı her alan gayb alemidir. Bu anlamda ölümden sonraki hayat da, bilgi sahibi olamadığımız geçmiş ve gelecek de, madde ötesi âlem de gayb alemindedir.

Bazı şeylerin biri de bini aynı esasa ve aynı kanuna tabidir. Bu anlamda bir ile bin birdir. Hz. Peygamber'e bir mucize verilmişse, neden ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü verilemesin? Geçmiş peygamberlere verilmişse neden Hz. Peygamber'e verilmesin? Kur'ân'da bazı mucizelerin Hz. Peygamber'e verildiği belirtilmişse, bazılarının da hadislerde belirtilmesinde ne mahzur vardır ve buna inanmak İslâm'ın hangi itikat esasını bozacaktır?

Ne mucizenin kendisi, ne de Hz. Peygamber'e her cinsten birden fazla mucize verilmesi akla aykırı değildir. Ancak âyetlerin sarih ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Resûl-i Ekrem'in tahaddî özelliğini taşıyan tek mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bunun dışında Resûlullah'a tahaddî özelliği taşımayan her nevi mucize verilmiştir. Resûl-i Ekrem'i mucizevî bir şahsiyet haline getirmemek kaydıyla bu tür mucizeleri haber veren rivayetleri kabul etmekte İslâm itikadî açısından bir sakınca yoktur.

c. Gaybî haberler

Kur'ân'ın anlatımıyla, insanın beş duyu organından biri veya herhangi bir vasıta ile bilgi edinme imkanı bulamadığı her alan gayb alemidir. Bu anlamda ölümden sonraki hayat da, bilgi sahibi olamadığımız geçmiş ve gelecek de, madde ötesi âlem de gayb alemindedir. Nitekim Hz. Âdem, Nûh, Yûsuf ve Meryem'e dair bilgilerle Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve Hızır kıssaları Kur'ân tarafından "gayb haberi" olarak nitelendirilmektedir.⁶⁶ Allah gayb aleminin de şهادet aleminin de mutlak hakimidir. İnsanlar, bilgi edinme vasıtaları ölçüsünde şهادet alemi hakkında bilgi edinebilirler, fakat gayb alemi hakkında bilgi sahibi olamazlar. Gaybın sahibi Allah'tır.⁶⁷ Anahtarları O'nun elindedir.⁶⁸ Göklerde ve yerde bulunan hiç kimse gaybı bilmez, yalnızca Allah bilir.⁶⁹ Bununla birlikte Cenâb-ı Hak, elçilerine gaybın kapılarını bir nebze aralamıştır: "O görülmeyeni bilendir. Gaybını kimseye göstermez. Ancak dilediği bir elçi bunun dışındadır."⁷⁰ Nitekim Kur'ân'da Cenâb-ı Allah, kendisinin zat ve sıfatları, ahiret alemi, madde ötesi varlıklar olan melekler ve cinler, bize göre karanlık geçmişle ilgili bazı gayb haberlerini Resûlüne bildirmiştir. Mekke'nin fethi hazırlıklarının müşriklere bildirilmek istendiğini haber veren,⁷¹ Benî Mustalik kabilesinin zekâtının toplanmasını konu edinen ve ayrıca ifk hadisesinin iç yüzünü açıklayan âyetler⁷² Kur'ân'ın o dönemde bildirdiği hâlihazırda alâkalı gaybî haberler arasındadır. Bizanslılar'ın Mecûsî İranlılar karşısında yakın bir gelecekte galibiyet elde edeceğini bildiren,⁷³ Mekke'nin fethini⁷⁴ ve İslâm'ın parlak

66. Âl-i İmrân, 3/44; Hüd, 11/49; Yûsuf, 12/102; el-Kehf, 18/13-26, 83-98.

67. Yûnus, 10/20.

68. el-En'âm, 6/59.

69. en-Neml, 27/65.

70. el-Cin, 72/26-27.

71. el-Mümtehine 60/1.

72. el-Hucurât, 49/6; en-Nür, 24/11-12.

73. er-Rûm, 30/4-5.

74. el-Fetih, 48/11, 15, 16, 27.

istikbalini müjdeleyen⁷⁵ âyetler de Kur'ân'ın geleceğe dair gayb haberlerindedir.⁷⁶

Kur'ân vahyiyle gelenlerin dışında Hz. Peygamber'in gaybı bilmesi hususunda aşıktan farklı görüşler rivayet edilmiştir. Huzeyfe b. Yemân, Ebû Zer el-Gıfârî ve Selmân-ı Fârisî gibi sahâbiler, "Allah yeryüzünü önümde dürdü de şarkını ve garbını gördüm"; "Beş gayb dışında her şeyin ilmi bana verildi";⁷⁷ "Mânaların başlangıcı, özü ve sonu bana verildi de cehennem bekçilerinin ve arşı taşıyan meleklerin kaç tane olduğunu bildim"⁷⁸ mealindeki hadislerle dayanarak Resûl-i Ekrem'in kıyamete kadar zuhur edecek her şeyi bildiğini, ona gaybdan hiçbir şeyin gizli kalmadığını söylemişlerdir. Başta Hz. Âişe olmak üzere diğer bazı sahâbîlere göre ise Hz. Peygamber gelecek hakkında bilgi sahibi değildi, onun gaybı bildiği iddiası gerçek dışıdır.⁷⁹ Öte yandan Mu'tezile âlimleriyle Ebû Abdullah el-Halîmî, Ebû İshak el-İsferâyînî ve Ebû'l-Berekât en-Nesefî gibi bir kısım Ehl-i sünnet âlimi, bazı âyetlerde geçen⁸⁰ "rusûl" lafzını "peygamberler" şeklinde sınırlandırmaktadır. Fahreddin er-Râzî, Ali b. Muhammed el-Hâzin, Beyzâvî, İbn Kemal, Şevkânî ve İsmail Hakki Bursevî gibi müfessirler ise Allah'ın peygamberler dışında bazı seçkin kullarını da gaybî bilgiye muttali kılabileceğini, bunun Kur'ân ifadeleriyle çelişmediğini öne sürmektedirler. Bu âlimler, gaybî bilgi elde etmek için vahiy dışında ilham, keşf, rüya gibi yolların bulunduğunu söylemektedirler. İbn Haldun da peygamberlerin yanı sıra riyazet ve keramet ehli olanların gaybî bilgiye muttali olabileceğini ifade etmektedir.⁸¹

Gayb bilgisine duyularla erişilemeyeceği için bunu bilmenin yolu ancak Allâmü'l-Guyûb olan Allah'ın bildirmesi olacaktır. Bunun da iki yolu vardır: Birincisi vahiy ikincisi ilhamdır. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, İbn Hacer el-Heytemî, İbn Ebû Rendeke et-Turtûşî ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî gibi âlimler, hiçbir emareye dayanmadan gaybı bildiğini iddia eden kişinin küfre düştüğünü söylemişlerdir.⁸²

d. Mehdilik

Dünyanın son zamanlarında (ahirzaman) ortaya çıkıp doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hâkim kılacağına inanılan kurtarıcıya mehdî denilmektedir. Mehdî inancı, geçmişte ilkel dinlerden büyük dinlere kadar her türlü dinde var olan bir inançtır.

Mehdî kelimesi sözlükte "doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek" anlamındaki hüda (hedy, hidâyet) kökünden türemiş bir sıfat

75. en-Nûr 24/55

76. İlyas Çelebi, "Gayb", *DİA*, XIII, 406.

77. Tayâlisî, s. 51

78. Müsned, II. 212

79. Müslim, *İmân*, 287; Tirmizî, *Tefsir*, 7.

80. Âl-i İmrân, 3/ 179; el-Cin, 72/26-27.

81. Çelebi, "Gayb", *DİA*, XIII, 407.

82. Çelebi, "Gayb", *DİA*, XIII, 407.

*Gayb bilgisine
duyularla
erişilemeyeceği
için bunu
bilmenin
yolu ancak
Allâmü'l-Guyûb
olan Allah'ın
bildirmesi
olacaktır. Bunun
da iki yolu vardır:
Birincisi vahiy
ikincisi ilhamdır.*

*Selefiyye ile
hadis âlimleri,
Şîa'nınkinden
farklı da olsa
âhir zamanda
bir mehdînin
geleceğini kabul
etmişlerdir.*

olup “hidayete erdirilmiş, kendisine doğru yol gösterilmiş kişi” anlamına gelir. Kur’ân-ı Kerîm’de hidâyet kökünden türeyen fiil ve isim kalıbında birçok kelime bulunmakla birlikte mehdî kelimesi yer almamaktadır.

Mehdî nitelemesi ilk defa Hz. Peygamber’in şâiri Hassan b. Sâbit bir şiirinde mehdî kelimesini ilk olarak Resûl-i Ekrem için kullanmıştır. Daha sonra bu kelime Hulefâ-yı Râşidîn’in yanı sıra Hüseyin b. Ali ve bazı Emevî halifeleri için de kullanılmıştır. Ancak bu nitelemeler kelimenin sözlük anlamında olup bu kimseleri Allah’ın hak yola erdirdiğini vurgu yapmayı amaçlamıştır.

Terim anlamında mehdî kelimesini ilk defa Abdullah b. Sebe’ mensupları Hz. Ali için kullanmışlardır. Onlar Hz. Ali’nin ölmediğini ve kıyametin kopmasından önce dünyaya dönüp zulümle dolan yeryüzünde adaleti hâkim kılacağını ileri sürmüşlerdir. Mehdilik inancı önce Şîa arasında yaygınlaşıp kökleşmiştir.

Belli başlı ilk hadis müdevvenatından olan Mâlik b. Enes’in el-Muvatta’ı ile sıhhat derecesi en yüksek hadisleri toplayan Buhârî ve Müslim’in Sahih’lerinde mehdî kelimesinin geçtiği rivayetlere rastlanmaz. Buna mukabil Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Hâkim ve Taberânî gibi muhaddisler eserlerinde bu tür rivayetleri nakletmişlerdir. Süyûtî, Sünnî kaynaklarında nakledilen mehdî rivayetlerinin kırktan fazla olduğunu söyler. İsnââşeriyye Şîası’na ait kaynaklarda bunlara 200’ü aşkın rivayet eklenir. Bu rivayetlerde daha çok mehdînin on ikinci imam Muhammed b. Hasan olduğu iddia edilir. Ona Mehdî el-Muntazar (Beklenen Mehdî) da denilir.

Selefiyye ile hadis âlimleri, Şîa’nınkinden farklı da olsa âhir zamanda bir mehdînin geleceğini kabul etmişlerdir. Onların telâkkisine göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri olan mehdî, Hz. Hasan veya Hüseyin’in soyundan gelen bir ailenin çocuğu olarak Medine’de doğacak, Mekke’de mehdîliğini ilân edecektir. Ancak Sünnî kelâmcıları eserlerinde mehdî inancına ya hiç temas etmemiş veya kıyamet alâmetleri arasında kısaca değinip bunun aslî bir inanç konusu olmadığını belirtmişlerdir.

Kâdî Abdülcebbâr, İbn Haldun, M. Reşîd Rızâ, Ahmed Emîn, Ferîd Vecdî, Abdullah es-Semmân ve Abdullah b. Zeyd gibi bazı eski ve yeni âlimler, mehdî hakkında rivayet edilen hadislerin ya zayıf veya uydurma olduğunu ileri sürerek, ahirzamanda adı, soyu, nitelikleri ve icraatı belli bir kurtarıcının geleceğine dair açık bir nas bulunmadığı, aklın da bunun mevcudiyetine hükmetmediği düşüncesinden hareketle mehdînin zuhurunu kabul etmemektedirler. Günümüzde de Kur’ân Müslümanlığı inşâcıları bu görüşü desteklemektedirler. Onlar, hadisler sahih bile olsa, hadisle itikadın sabit olmayacağını ileri sürdükleri için, tabii olarak mehdî inancını kabul etmeyeceklerdir.

Mehdiliği kabul eden görüş, çeşitli yönlerden eleştiriye tâbi tutulmuştur. Öncelikle bu görüş, rasyonel ve reel bilgilere aykırı bulunmuş; bu inancın Yahudilik, Hıristiyanlık ve Maniheizm'e ait inancın yansımaları olduğu ileri sürülmüş, kanıt olarak gösterilen hadisler zayıf veya uydurma olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca mehdînin kimliği, soyu, nitelikleri hususunda nakledilen rivayetlerdeki çelişkiler, bu tür rivayetlere güvenilemeyeceğinin sebebi olarak gösterilmiştir.

Bediüzzaman Said Nursî, mehdî ve âhîrzamanda gelecek diğer şahıslarla ilgili çelişkileri kabul eder ve konuyla ilgili şu açıklamada bulunur:

Mehdi gibi şahıslar hakkındaki rivayetlerin çelişkili olmasının sebebi şudur:

Hadis-i şerif ravilerinin bazı sözleri veya hadisten çıkardıkları bazı mânaları, hadisin metninden telakkî ediliyordu. Halbuki insan hatadan hali olmadığı için ravilerin gerçeğe aykırı bazı yorumları veya sözleri hadis zannedilerek hadisin zayıflığına hükmedilmiş.⁸³

Hadisleri yorumlayanlar (nakledenler), hadislerin metnini, kendi yorumlarına ve hadisten çıkardıkları anlamlara uygun şekilde inşa etmişlerdir. Meselâ, hükümet merkezi o zamanlar Şam veya Medîne olduğundan, Mehdi veya Süfyan'la ilgili olayların, hükümet merkezi çevresinde bulunan Basra, Kûfe, Şam gibi yerlerde gerçekleşeceği düşünüldüğü için, bu şekilde yorumlanmıştır. Esasen o şahıslar, tek şahıs olmayıp şahs-ı manevîyi (tüzel kişilik) ve bir cemaati temsil ederler. Yorumcular, ancak bir cemaatin yapabileceği büyüklükteki işlerin o tek şahıs tarafından gerçekleştirileceğini düşündüklerinden, o şahıslar çıktıkları zaman halkın tamamının onları tanıyacağı şeklinde bir yorumda bulunmuşlardır. Halbuki demiştik: Bu dünya tecrübe meydanıdır. Akla kapı açılır, fakat ihtiyarı elinden alınmaz. Öyle ki, o şahıslar, hattâ o müthiş Deccal daha çıktığı zaman çokları, hattâ kendisi de başlangıçta Deccal olduğunu bilmez. O ahîrzaman şahısları ancak imanın nuruyla tanınabilirler.⁸⁴

Bu açıklamasıyla Bediüzzaman Said Nursî, âhîrzaman alâmetleriyle ilgili hadislerin, sadece mânen rivayet edildiklerini değil, aynı zamanda ravilerin yorumları da katılarak rivayet edildiklerini kabul etmektedir. Bu durumda rivayetlerde bazı çelişkilerin olması kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca o şahıslar tek başlarına mehdi ve deccal olmayıp bir cemaat olarak kendileriyle ilgili işleri yaparlar. Cemaatin işi, tek şahsa yüklenince ortaya akıl almaz bazı rivayetlerin çıkacağı kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla Bediüzzaman'a göre ahîrzaman alâmetleri ve şahısları hakkındaki hadislerde bulunan çelişkiler onların reddine sebep teşkil etmez. Önemli olan onların doğru yorumlanmasıdır.

Bu dünya tecrübe meydanıdır. Akla kapı açılır, fakat ihtiyarı elinden alınmaz. Öyle ki, o şahıslar, hattâ o müthiş Deccal daha çıktığı zaman çokları, hattâ kendisi de başlangıçta Deccal olduğunu bilmez. O ahîrzaman şahısları ancak imanın nuruyla tanınabilirler.

83. Nursî, *Sözler*, (24. Söz, 3. Dal, 4. Asıl), s.333.

84. Nursî, *Sözler*, (24. Söz, 3. Dal, 8. Asıl), s.335.

Hizmeti ne kadar büyük olursa olsun mehdî, peygamber değildir ve vahiy almaz. Gerçekten mehdî olan kişi dahi kendisinin mehdî olduğunu kesin olarak bilemez. Ancak ilham yoluyla bu konuda şahsî bir kanaat sahibi olabilir.

Bediüzzaman bu tür rivayetler konusunda bir de şu ikazda bulunuyor: Nasıl Kur'ân-ı Hakîm'in müteşâbihleri varsa ve bunlar teville muhtaçsa; hadislerin de Kur'ân'ın müteşâbihlerine benzer şekilde anlaşılması zor kapalı bazı ifadeleri (mücmelleri) vardır. Bunlar çok dikkatli bir yoruma ve tabire muhtaçtır.⁸⁵

Tarihte mehdî inancının hem faydaları hem zararları görülmüştür. En doğru inanç dahi suistimal edildiğinde zarar getirebilir. Bu sebeple bazı zararları oldu diye bir inanç aklen reddedilemez. Tarihte çok örnekleri görüldüğü üzere Cenâb-ı Allah, birçok alimi ve devlet adamını dinine hizmet ettirebilir. Bunlardan en büyük hizmeti yapacak olanı da âhîrzamanda istihdam edebilir. Peygamberliği çağrıştırması sebebiyle burada özellikle “gönderir”, “gönderebilir” ifadelerini kullanmaktan kaçınıyoruz.

Hizmeti ne kadar büyük olursa olsun mehdî, peygamber değildir ve vahiy almaz. Gerçekten mehdî olan kişi dahi kendisinin mehdî olduğunu kesin olarak bilemez. Ancak ilham yoluyla bu konuda şahsî bir kanaat sahibi olabilir. İlham da genellikle perdeli olarak gelir ve doğru bir yoruma muhtaçtır. Doğru yorum için de kesin bir delil yoktur. Bu durumda herhangi bir kişi açık ve net bir şekilde “Ben mehdîyim” diyemez ve dememelidir. Eğer bunu derse, bu durum, o kişinin mehdî olmamasına delil sayılabilir. Mehdî'ye tabi olanların elinde de kesin bir delil yoktur. Dolayısıyla tabi olanlar da herhangi bir kişinin kesin olarak mehdî olduğunu söyleyemezler. Ancak zan seviyesinde sahip oldukları bazı bilgilerle şahsî kanaat sahibi olabilirler.

Mehdîliklikle ilgili rivayetleri, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Hâkim ve Taberânî gibi hadis otoritelerine dayanarak kabul etmek de; isnad ve metin bakımından tenkide tabi tutup reddetmek de mümkündür. Nitekim eskiden de, şimdiki zamanlarda da her iki görüşü kabul edenler mevcuttur. Kıyamete kadar bu ihtilafın devam edeceği kanaatindeyiz. Burada hassas davranılması gereken husus, her iki tarafın birbirine, görüşleri sebebiyle birbirine hakaret etmemesi ve birbirlerinin görüşlerine saygı göstermesidir. Mehdîliği kabul edenler, konuyla ilgili hadislerin sahih olduğu kanaatinde olsalar bile, mehdînin kim olduğunun kesin olarak bilinemeyeceğini ve İslâm itikadında bu inancın inanılması gereken temel esaslardan biri olmadığını bilmeleri gerekir. Mehdîliği kabul etmeyenler de, bu inancın akla aykırı olmadığını, ilgili hadislerden bir kısmın pek çok Sünnî hadis otoritesinin sahih kabul ettiğini, metin olarak aralarında bazı çelişikliler olsa bile İslâm'ın temel esaslarına aykırı düşmeyecek bir yorum yolunun bulunabileceğini görmeleri lazımdır.

Mehdiliğe inanan kendiliğinden İslâm'da olmayanı İslâm'a dahil etmiş olmadığı gibi, mehdiliği kabul etmeyen de İslâm'da kesin olarak var olan bir inanç esasını reddetmiş değildir. Farklılıklar bazen zenginliktir.

Sonuç

Hadisler İslâm'ın Kur'ândan sonra ikinci kaynağıdır ve Sünnet'in delil oluşu konusunda icmâ vardır. Hâricilerin dışında hiçbir âlim mütevatir olmayan hadislerin delil olmayacağını söylememiştir. Ancak teker teker ele alındığında ilk dönemlerden itibaren hadislerin sıhhati konusunda bazı tartışmalar yapılmış; Sahâbe döneminden itibaren Kur'ân'a ve akla arz gibi usuller takip edilmiştir. Ancak geçmişte hiçbir âlim, gerek amelî gerek itikâdî konularla ilgili olsun, Kur'ân'da bulunmayan konulara temas eden sahih hadislerin reddedilmesi gerektiğini söylememiştir.

Sünnet, Kur'ân'ın zırhı ve koruyucusudur. Kur'ân adına Kur'ân'ı korumasız ve indî yorumlara açık bırakmak Kur'ân'a en büyük haksızlık olur. Her zaman gerek zâhirîlik gerek bâtınîlik boyutunda olsun aşırı yorumdan sakınmak lazımdır.

Abstract

The prophet Muhammad, as the proclaimer and the exponent of the Quran, and the person who was given the authority to legislate by Allah is the metaphoric legislator of the matters that are not explained in the Quran. The words of the Prophet that are like the explanations of the Quran and His legislations in matters that are not covered by the Quran are considered of religion. Even though the basic source of Islam is the Quran, the Sunnah being the explanation of the Quran is a source that has to be considered definitely. Keeping the Sunnah away from the Quran means equal to keeping a part of the religion from Islam.

Key Words

The Quran, sunnah, prophethood, prophet, hadith, miracles, sects, faith